

MÜFERRİCÜ'L-KURÛB'A GÖRE EYYÛBÎ SULTANLARININ ÖRNEK DAVRANIŞLARI

ÇAKIROĞLU, Hülya*
TÜRKİYE/TURÇIA

İbn Vâsıl tarafından kaleme alınan ve Eyyübî devleti açısından oldukça önem taşıyan **Müferricü'l-Kurûb fi Ahbâr-ı Benî Eyyüb** isimli eser, 5 ciltten oluşmaktadır. Atabeğler döneminden başlayarak Memlûk Devleti'nin ilk yıllarına kadar (661/1262-63) gelen ilk bölümlerde yazar, daha önce yazılmış olan eserlerden faydalanmıştır. Fakat yazar adeti üzere bu bölümlerde aynen alıntı yapmayarak anlatımda değişiklikler yapmış ve orijinal bilgilere yer vermiştir. Eserde, Eyyübî ailesinin birbirleri ile olan mücadelesi yanı sıra haçlı seferleri ve haçlılarla ilişkiler, Anadolu Selçuklu sultanları ve mücadeleleri, halife ile olan münasebetler, sultanların ve önemli şahısların doğumu –ölümü– evlilikleri, doğal afetler, Eseyiye, Selahiyye, Kürt ve Türk Emirlerin isimleri, şehir ve köylerin isimleri yer almaktadır. Yazar, İslam tarih yazılımına uygun olarak olayları anlatırken kronolojik sıra takip etmiş ve her senenin sonunda o sene içerisinde doğan ve ölen önemli şahsiyetlere, kültürel, toplumsal ve tabiat olaylarına yer vermiştir. Eyyübî tarihçisi olması nedeniyle Eyyübî Sultanlarının biyografileri hakkında detaylı bilgileri bu eserden tespit etmek mümkün olmuştur. Eyyübî sultanları kendi devletlerini sağlam temeller üzerine oturtmanın yanı sıra İslâm dünyasına da büyük hizmetlerde bulunmuşlar, Anadolu Selçuklu sultanlarının gerçekleştirmek istedikleri hedefleri gerçekleştirerek Abbasi Halifeliği'nin devamlılığını sağlamışlardır. Abbasi Halifeliğinin durumu ve Selçuklu sultanlarının Mısır politikasından kısaca bahsedecek olursak Eyyübî Sultanlarının Mısır'a hâkim olmalarının önemi ve İslâm dünyasına katkıları daha da iyi anlaşılacaktır.

İslâm dünyasını temsil eden Abbasi Hilafeti IV/X. yüzyılın ikinci yarısında ilk dönemlerindeki ihtişamından uzaklaşmış ve Şi'î Büveyhilerin egemenliğini kabul etmek zorunda kalmıştı. Büveyhi hükümdarları "Emirü'l-Ümerâ" unvanıyla Bağdat'ta oturuyor, ülkesi ile birlikte siyasi ve askeri yetkilerini ellerinden aldıkları Abbasi Halifelerini tamamen kontrolleri altında tutuyorlar¹ ve onları istedikleri yönde kullanıyorlardı. Uyguladıkları baskı ve şiddet politikaları Abbasi Halifelerini bir kurtarıcı arar duruma getirmişti. Şüphesiz bu durum İslam dünyasının itibarının azalmasına, maddi ve manevi zaafa düşmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda, Hristiyan dünyası İslam ülkelerini ve zenginliklerini

*Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Ed. Fak. Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi, Trabzon/TÜRKİYE.
e-posta: hulyayarar61@yahoo.com

¹ Hakkı Dursun Yıldız, "Abbasîler", **DİA**, Cilt: I, İstanbul 1988, s. 35.

ele geçirmek için harekete geçmiş, binlerce mesafelik kara ve deniz yolunu aşarak Müslümanlarla savaşmaya ve Kutsal Mekânları ele geçirmeye yönelmişlerdi. Yaptıkları seferler sonucunda Antakya, Ruha ve Kudüs gibi önemli merkezlerde Haçlı kontlukları kurulmuş, binlerce Müslüman öldürülerek İslam eserleri tahrip edilmiştir. Bütün bunlar olurken Müslüman liderler ve halifelik makamı buna karşı sessiz kalmıştır.

Bağdat'ta Şi'î Büveyhilerin çıkardığı huzursuzluklar artmış, Sünnî-Şi'î mücadelesi şiddetlenmişti. Aynı zamanda Bağdat'ta bulunan eski Türk askerleri reisi Arslan Besâsiri² Selçuklu taraftarı olan halifenin adamlarını dağıtmış, Mısır ve Suriye'de hüküm süren Sünnî İslam nizamını yıkmaya çalışan Fatımi Halifesi ile birlik olarak Abbâsî Hilâfetini kaldırmaya çalışmaktaydı. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, İslâm'ın iç ve dış düşmanlarına karşı cihad yapıyor, hilafet makamına daima tazimlerini bildiriyordu. Arslan Besâsirî ve Büveyhî zulmü artınca Halife Ka'im Bi'Emrillah Hibetullah b. Muhammed el-Me'mûnî'yi bir mektup ile Tuğrul Bey'e göndermiş ve onu ısrarla Bağdat'a davet ederek ondan yardım istemişti.³ Tuğrul Bey bu davet üzerine H. 477 (1055) yazında Bağdat'a sefer düzenlemiştir. Seferi düzenlemesinin sebebi ise; **Şi'î fesâdını ve Mısır Fatımi halifeliğini ortadan kaldırmak ve Sünnî halifelik ile Selçuklu saltanatını birleştirip İslam dünyasına hâkim olmaktır.** Bu kararı hareket etmeden önce yazdığı mektuptan da açıkça anlaşılmaktadır. Üzerinde ok ve yay'ın bulunduğu "tuğra" adını alan işaretinin bulunduğu mektubunda: "Hazret-i Muhammed'e hizmetle şeref kazanmak, takdis edilmek ve bizzat hacca giderek yolları açmak, âsileri tenkil eylemek ve Mısır-Suriye Şaşkınları (Şi'î Fâtımiler) ile savaşmak arzusunda" bulunduğunu belirtmiştir.⁴ Bağdat seferini gerçekleştiren Tuğrul Bey'e halife büyük ve ihtişamlı bir karşılama töreni hazırlamış, hutbelerde Tuğrul Bey'in ismini okutmuştur. Tuğrul Bey, Bağdat'ta sükûn ve huzuru sağlayarak imar faaliyetlerinde bulunmuş ve Bağdat'ta kendi namına para bastırmıştır. Selçuklu sultanlığı ve Abbâsî Halifeliği'nin birleşmesi ile yeni bir İslâm İmparatorluğu kurulmuştu. Tuğrul Bey'in İslam Dünyası'nın lideri olma hedefi gerçekleşmek üzere iken Selçuklu şehzadeleri arasındaki mücadeleler ve isyanlar sonucu bu hedef zaafa uğramış ve uzun bir süre bu isyanların bastırılması ile uğraşmıştır.

² Fatimî Mustansır'ın taraftarlarından. 448 (1056) yılı civarında büyük bir karışıklık çıkardı. Vasıt'ı aldı. Halifenin ikamet yeri olan Bağdat'ı istila edip (450/1058) Abbâsî Halifesi Ka'im Bi'Emrillah'ı (422-467/1030-1074) Bağdat'tan uzaklaştırarak onun adını hutbeden çıkarttı. Fatımi Mustansır adına hutbe okuttu. Alevilerin işareti olan beyaz bayrakları Abbâsî bayrağının yerine koydu. Minberlerde Ali ve evladını övmelerini emretti. Ezan'a Hz. Ali'nin adını koydu. Fakat daha sonra Abbâsî Halifesi, Selçuklu Tuğrul Bey'in yardımıyla Besasiri'yi Bağdat'tan çıkarttı. Besasiri 451/1059 yılında öldürüldü. (Bkz.: Kerimüddîn Mahmud-i Aksarayî, **Müsameretü'l-Ahbar**, Trc, Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 10, İbnü'l Adîm, **Buğyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb**, Trc.: Ali Sevim Ankara 1989, s. 1-11.)

³ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul 2005, s. 132.

⁴ İbnü'l-Esîr, **El-Kâmil Fi't-Târih**, Trc, Abdülkerim Özeydın, C, IX, İstanbul 1987, s. 211-212; Abu'l Farac, Cilt: I, s. 306; Osman Turan, age, s. 132; Salim Koca, **Dandanakan'dan Malazgirt**, Giresun 1997, s. 102.

Tuğrul Bey 8 Ramazan 455 (Eylül 1063)'de 70 yaşında iken Mısır Fethi'ni gerçekleştiremeden vefat etmiştir.⁵

Tuğrul Bey'den sonra Selçuklu sultanı olan Alp Arslan'ın ilk hedefi de Mısır Fatimileri idi. Bizanslıların hücumu ve Fatimîlerin tahrikleri sonucunda Halep emiri ve Mısır veziri Alp Arslan'a elçi gönderip ona Mısır'ı teslim edeceğini bildirmiştir.⁶ Alp Arslan için de burada gelişen olaylar nedeni ile Mısır seferi büyük önem taşımaktaydı.⁷ Alp Arslan'ın Mısır'a yöneldiği sırada Bizans İmparatoru elçisi ile bir mektup göndererek, Malazgirt, Ahlat, Erciş ve Menbic şehirlerinden çıkmasını istemesi ve aksi takdirde büyük bir ordu ile hareket edeceğini yazması üzerine sultan en seçkin orduları ile birlikte Suriye-Mısır yolundan dönmüş ve kalan ordusunun Halep emiri Mahmud ile birlikte Fatimîlere karşı sefere devam etmesini emretmiştir. Emirlere verilen Mısır'ın ele geçirilmesi görevi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁸ Daha sonra Selçuklu sultanı olan Melikşah'ın hedefi de Tuğrul Bey ve Alp Arslan'ın hedefleri ile aynı doğrultudadır. O da; **İslam dünyası için daima bir fesad ocağı ve Bâtınlığın yuvası olan Mısır'ı fethetmek, Fatimî Şi'î Halifeliği'ne son vermek istemekteydi.** Bu gaye ile sultan Mısırlılara ve Bizanslılara karşı mücadele eden Türk Beyleri; Tutuş, Ak-Sungur, Bozan ve Çubuk'u Bağdat'a davet etmiştir.⁹ Melikşah ve veziri Nizâmü'l-Mülk'ün kurduğu Türk-İslâm nizâmı ve yükselişi onların bir ay ara ile ölümleri ile dağılmış, iç savaşlar, haçlı saldırıları, gizli bir güç olarak ortaya çıkan Bâtınlık¹⁰ ve aşırı Şi'î teşekküllerine bağlı suikast ve cinayetler sebebiyle mevcut düzen bozulmuştur. Selçuklu sultanlarının ortak hedefleri arasında bulunan Mısır'ın alınması ve Fatimî Devleti'ne son verilmesi ileride kurulacak olan Eyyübî Devleti'ne nasip olmuştur.

532/1137-1138 yıllarında Dovin'den Tikrit'e gelip daha sonra Musul'da Nureddîn Zengî'nin yanına yerleşen Eyyübî ailesi, İslam birliğini sağlamak ve Haçlılara karşı mücadele ruhuna sahip kişilerden oluşmaktaydı.¹¹ Necmeddîn Eyyüb ve kardeşi Eseddüddîn Şirkuh haçlılara karşı başlattıkları mücadele gruba sonradan katılacak olan ve İslam topraklarını Haçlılardan temizleyerek İslam birliğini kurmayı başaran Selaheddîn Eyyübî'ye örnek olmuştur. Onun kişiliğinin oluşumunda ve başarılarında önemli katkılar sağlamışlardır. Babası ve amcasının sahip olduğu kararlılık, azim, cesaret ve iyi bir savaşçı olma yetenekleri toplu bir şekilde Selaheddîn'de bulunmaktaydı. Ailenin hedeflerini gerçekleştirmesi

⁵ Abbasi Halifeleri ve Selçuklu Devleti ilişkileri için **bkz.:** Hasan Hüseyin Adalıoğlu, **Büyük Selçuklu Devleti ile Abbasi Halifeliği Münasebetleri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Orta Çağ Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1996.

⁶ Osman Turan, age. s. 169.

⁷ İbnü'l Esir, Cilt: X, s. 20.

⁸ **Bkz.:** Salim Koca, **Malazgirt'ten Miryokefalon'a**, Cilt: II, Çorum 2003, s. 37-38.

⁹ Osman Turan, age, s. 212.

¹⁰ Bâtınlığın tarihçesi hakkında **bkz.:** Abdülkerim Özaydın, **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi**, Ankara 1990, s. 72-89.

¹¹ Eyyübî ailesi ve soy seçeresi için **bkz.:** İbn Vâsıl, **Müferricu'l-Kurub fi Ahbar-ı Beni Eyyüb**, **Neş.:** Cemalüddîn eş-Şeyyâl, Kahire 1953, Cilt: I, s. 3-6.

ve aynı zamanda Nureddîn'in haçlılara karşı yaptığı mücadeleyi başarı ile sonuçlandırabilmesi için kilit isim Selahaddîn'di. Bu nedenle hem aile hem de Nureddîn tarafından desteklenen Selahaddîn İslam dünyasının lideri konumuna ulaşmış ve hedefleri tek tek gerçekleştirmiştir. O henüz Dımaşk'ta sıradan bir emir iken, şair Arkale'ye şöyle der; "Bir gün Mısır'a sahip olursam sana bin dinar vereceğim." Bu sözden yıllar sonra Mısır'ı ele geçirdiğinde şair bu sözü hatırlatır ve ona bu kıssayı hatırlatan bir şiir yazar.¹²

Selahaddîn Eyyübî İslam dünyası üzerine çöken karanlık bulutları dağıtmış, sağlam temeller üzerine kurduğu devleti ile İslâm'ın kurtuluşu olmuştur. Selçuklu sultanlarının gerçekleştirmek istedikleri fakat gerçekleştiremedikleri İslam birliğini kurmuş ve haçlılara karşı başarılı mücadeleler vermiştir. Doğulu ve batılı kaynaklar tarafından ortak bir şekilde övgüye layık görülen Selahaddîn Eyyübî kendisinden sonra devlet idaresini devralacak olan hanedan üyelerini de aynı hedef doğrultusunda etkilemiş, devletin sınırlarını güven altına alarak genişleme ve haçlılarla mücadele onların öncelikli hedefleri olmuştur.

Eyyübîlerin tarihteki ilk önemli rolleri 559-564 (1164-1169) yılları arasında yapılan Mısır seferidir. Bu sefer sonucunda Selahaddîn tarihin önemli şahsiyetleri arasına girmiştir. 25 Cemaziyelâhir 564 (26 Mart 1169) tarihinde Halife Âdîd-Lidîmillâh tarafından Fatimi veziri ve aynı zamanda Nureddîn Zengî'nin Mısır ordusu başkomutanı olmuştur. Gösterdiği üstün gayretler sonucunda Nureddîn'in komutanları ortak karar alarak Selahaddîn'i Mısır'a vezir yapmışlardı. Selahaddîn Mısır'da saltanatını yerleştirmek ve kendi kararlarını uygulamaya koymak için iki politika uygulamıştır. **Birincisi;** Mısır halkına yaklaşarak onların destek ve dostluklarını kazanmak, **ikincisi;** Fatimi Devleti'ni ve onun yandaşlarını zayıflatıp etkisiz hâle getirmektir. Selahaddîn'in halk tabakasını razı etmesi ve vergi yükümlülüklerini azaltması Eyyübîlerin Mısır'daki hedeflerini gerçekleştirmelerinde olumlu sonuçlar doğurmuş, içeride isyancılara, dışarıda ise Haçlılara karşı vermiş olduğu başarılı mücadeleler Eyyübî Devleti için dönüm noktası olmuştur. Mısırlılar Selahaddîn'e güven duyarak onun etrafında toplanmış, daha sonra uyguladığı siyaset onlar tarafından tereddütsüz kabul görmüştür. Eyyübî ailesi tamamen Mısır'a yerleşmiş, Haçlılar başarısız saldırılar sonucunda Mısır'ın işlerine karışmaktan vazgeçmiştir. Haçlıları Dimyat'tan çıkardıktan sonra Mısır'ın doğu sınırlarını güven altına almak için 1170 yılında Gazze'ye saldırmış, aynı yıl Hicaz yolu üzerinde bulunan Eyle'yi ele geçirerek Müslümanların Hicaz yolunu güven altına almıştır.

¹² Yazılan şiir şu şekildedir:

- Yavaş olun ey Şam hırsızları! Sizlere birkaç nasihatim var.
- Güzellik ve kudret sahibi Yusuf peygamberin adaşından sakının.
- O, kadınların ellerini keserdi bu ise erkeklerin ellerini keser. (Bkz.: Ebu Şame, age, s. 100; Hanbelî, age, s. 16.)

O, her zaman ülkesini düşünmüş ve gelecekle ilgili planlar yapmıştır. İbnü'l-Esir, onun ölmeden kısa süre önce yapmak istedikleri ile ilgili şunları aktarmaktadır; “Hastalanmadan önce oğlu el-Efdâl Ali ve kardeşi el-Melikü'l-Âdil Ebû Bekir'i yanına çağırarak onlarla istişare etti ve: “Haçlılarla işimiz bitti. Bu bölgede bizi meşgul edecek bir şey yoktur. Şimdi hangi tarafa gideceğiz?” dedi. Kardeşi El-Âdil ona Ahlat üzerine yürümesini tavsiye etti; çünkü sultan burayı ona söz vermişti. Eğer Ahlat'ı alırsa ona teslim edecekti. Oğlu el-Efdâl ise Kılıç Arslan'ın elindeki Anadolu'ya yürümesini tavsiye ederek: “Anadolu'da daha çok şehir, asker ve para vardır ve daha çabuk alınabilir. Burası kara yoluyla gelecek haçlıların güzergâhı üzerindedir. Eğer Anadolu'yu ele geçirirsek onların buradan geçmelerine de mani oluruz.” dedi; bunun üzerine Selahaddîn: “İkinizin görüşü de hatalı ve eksiktir. Ben Bizans topraklarına gitmek isterim.” dedi, kardeşine de: “sen çocuklarımdan biriyle bir miktar asker alır Ahlat üzerine yürürsün. Ben Anadolu'daki işlerimi hallettikten sonra sizin yanınıza gelirim. Oradan hep beraber Âzerbaycan'a geçer ve İran şehirlerine komşu oluruz. Orada bize mani olacak kimse yoktur.” diyerek El-Âdil'in Kerek'e gitmesine izin vermiş, El-Âdil Kerek'e gidince hastalanmış ve o dönmeden önce ölmüştür.¹³

Selahaddîn Eyyûbî zamanının tamamını ilim, cihad ya da devlet işleriyle geçirmişti. İyi bir dil eğitimi almış, hadis öğrenmiş ve bunları başkalarına da öğretmiştir. Verdiği sözde durarak, insanî duyguları ön planda tutmuş, hataları affetmiş¹⁴ ve insanlara karşı her yönden cömert davranmıştır. Mısır'daki Fatimî Devleti yıkılınca sayılamayacak kadar çok ve muhtelif zahire ele geçirilmiş fakat bunların tamamını halka dağıtmıştır. Yanında çalışanlara karşı emredici olmaktan ziyade arkadaş gibi davranmış, dindar ve samimi bir kişiliğe sahip olmuştur.¹⁵ Kimseye karşı kibirlenmemiş, büyüklük taslamamıştır. Fakir ve dervişleri etrafında toplayarak onlar için sema merasimleri düzenlediği, birisi sema veya raksa kalksa onunda ayağa kalktığı ve derviş raksı tamamlayıncaya kadar ayakta kaldığı anlatılmaktadır. Onun ölümü bütün dünyayı üzmüş, herkesi yasa boğmuştur. Tarih yazarları onun ölümü ile ilgili olarak kimsenin ölümüne bu kadar üzülmemişti sözünde birleşmektedir. Kendisinden sonra oğulları ve kardeşi

¹³ İbnü'l-Esîrî, XII, s. 88.

¹⁴ Sultan bir defasında hastalanmış ve öldüğüne dair şayialar çıkmıştı. Hastalıktan kurtulup iyileşince hamama Götürdüler. Su çok sıcaktı, soğuk su istedi. Hizmetçisi suyu getirirken suyun yarısını döktü, kalan kısmı sultana verdi. Sultan hizmetçinin zayıflığından müteessir oldu. Daha sonra tekrar soğuk su istedi. Hizmetçi su getirirken su kabı elinden düştü ve suyun hepsi sultanın üzerine döküldü. Sultan az kalsın ölecekti fakat buna rağmen gulâma; “Eğer beni öldürmek istiyorsan haber ver” dedi, başka bir şey söylemedi. Hizmetçi özür diledi ve Sultan da ses çıkarmadı. (İbnü'l-Esîr, XII, s. 88.)

¹⁵ Sibt, **Miratü'z-Zaman**, 654/1256, Haydarabad, Cilt: VIII, **Dairtü'l-Maârifü'l Osmaniye**, Haydarabad 1952, s. 439; Ramazan Şeşen, **Selahaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti**, Yayımlanmış Doçentlik Tezi, İstanbul 1983, s. 92-97; İbnü'l-Esîr, XII, s. 88.

El-Âdil döneminde onun başarıları ve istikrarı yakalanamamış, kurmuş olduğu devlet zayıflamış ve dağılmıştır.¹⁶

Necmeddîn Eyyüb'ün altı oğlundan biri ve aynı zamanda Selahaddîn'in kardeşi olan El-Âdil geniş devlet tecrübesine sahipti. Ağırbaşlı ve terbiyeli davranışları ile Selahaddîn'in güven ve sevgisini kazanmıştı. Mısır seferine çıkarken Selahaddîn beraberinde kardeşi El-Âdil'i de götürmüştü,¹⁷ pek çok mühim meselelerde onun yardımına başvurmuştu. Sultan Zengî devleti hükümdarı Nureddîn Mahmud'un vefatından sonra sık sık çıkmış olduğu Suriye seferlerinde Mısır'ın idaresini tam yetki ile kardeşi El-Âdil'e bırakmıştır. El-Âdil sahip olduğu meziyetler sayesinde ülkeyi çok iyi bir şekilde idare etmiş, istediği takdirde abisi Selahaddîn'e asker, mühimmat ve erzak göndermiştir. Kerek hâkimi Renaud de Chatillon Akâbe Körfezi'nde oluşturduğu haçlı filosu ile Müslümanlara büyük zarar verirken El-Âdil, Hüsâmeddîn Lû'lû komutasında bir donanma göndererek bu haçlı filosunu yok ettirmiştir (578/1183).¹⁸ Bunun sonucunda Kızıldeniz ticaret yolu ve Hicaz büyük bir tehlikeden kurtarılmış, Eyle üzerindeki Frenk kuşatması kaldırılmıştır. Selahaddîn Haçlılarla mücadele ederken herhangi bir saldırıya karşı Mısır'da naib olarak kardeş El-Âdil'i bırakmıştır. El-Âdil'in Mısır'ı haçlı saldırılarından korumak için Frenk hudutlarında almış olduğu idâri ve askerî tedbirler El-Kâzi'l-Fâzıl tarafından sultana yazılan mektuplarda övülmüştür.¹⁹ Aynı şekilde Frenklerin Kudüs'ü geri alma girişimlerinde ordunun sol kanadına komuta eden El-Âdil oldukça başarılı bir mücadele vermiş ve haçlılara zayıf verdirek geri çekilmelerini sağlamıştır. Selahaddîn tarafından Hilâfet Divanı'na gönderilen bir mektupta, Arsûf muharebesi şu satırlarla anlatılmaktadır. "Muzaffer kalp düşmanın önünden çekilenlere sığınak oldu. Kardeşim El-Âdil... Onların üzerine hamle yaptı. Onları püskürttü. Düşmandan büyük bir kontu ve çok kişiyi öldürdü... Bu kontun adı Sir Jeaque idi....İngiltere kralı onun öldürülmesine çok üzüldü..."²⁰

Savaşlarda göstermiş olduğu cesaret ve başarının yanı sıra üstün bir zekaya sahip olan El-Âdil politik yönden de pek çok devlet meselesinin çözümü ve anlaşmazlıkların giderilmesinde etkili olmuştur. Askalan muharebesi sırasında ordu içerisinde çıkan anlaşmazlık El-Âdil sayesinde çözülmüş ve orduda tekrar birlik sağlanmıştır.²¹ Selahaddîn Haçlılarla yapılacak müzakerelerde kendi adına

¹⁶ Selahaddîn'in ölümü ve sonrası olaylar için **bkz.:** **Kadı Bahaeddîn İbn Şeddâd**, (ö. H.632/1234-1235), **Kitâbu Sîreti Selahaddîn Eyyüb**, **Thk.:** Tacüddîn Şahenshâh İbn Eyyüb, Mısır 1317, s. 308-310.

¹⁷ Ramazan Şeşen, "El-Melikü'l Âdil I", **DİA**, Cilt: 29 İstanbul 2000, s. 59-60.

¹⁸ R. Şeşen, a.g.e, s. 71; Faruk Sümer, agm, s. 13.

¹⁹ R. Şeşen, a.g.e, s. 66.

²⁰ R. Şeşen, a.g.e, s. 86.

²¹ R. Şeşen, a.g.e, s. 87.

karar verme yetkisiyle kardeşi El-Âdil'i görevlendirmiştir. El-Âdil'in izlediği siyaset haçlı komutanlar tarafından da takdir edilmiş, savaştan çok barışçı yönü onları etkilemiştir. İngiltere Kralı Richard Batılıların Saphadin olarak adlandırdıkları El-Âdil'e hayranlığını gizlememiş, onun bütün Filistin'in hâkimi olarak kızkardeşi Joanna ile evlenmesini istemiş, çeyiz olarak'ta Askalan dâhil tüm sahil şeridini vermeyi teklif etmiştir.²² El-Âdil haçlılarla olan münasebetlerde barışçı yol izlemiş, ülkesini zenginleştirmek için onlarla antlaşma yoluna giderek Venediklilerle ticari ilişkiler kurmuştur.²³

El-Âdil, olayların sonuçlarını önceden görebilen çok akıllı bir kişiydi. O devleti ve İslam dünyasının geleceğini düşünerek hareket etmiş ve bunun gereklerini yerine getirmiştir. Sonuçlarından bazı insanlar zarar görse de, İslâm'ın ve memleketin selameti için tehlikeden uzak durmasını bilmiştir. Bununla ilgili olarak İbn Vâsıl eserinde şu olayı anlatır; “El-Âdil'e Frenklerin Akka'da toplandığı haberi ulaştığı zaman İslam şehirleri için korktu ve Mısır askerleriyle birlikte Mısır'dan çıktı. Remle'ye sonra oradan Lidde'ye ulaştı. Frenklerin büyük bir toplulukla Akka'dan yola çıktıkları haberi gelmişti. El-Âdil Nablus'a sonra Frenklerin yöneldiği Beysân'a geldi. El-Âdil yanında bulunan İslam askerlerinin yeterli olmamasından dolayı, onlarla karşılaşmaktan, yenilmekten ve bundan sonra İslâm'ın ayakta kalamamasından korkarak, onların elinden kurtulup daha iyi bir sonuç elde etmek için, Şam'a yakın çevrelerden asker toplayarak onlarla karşılaşmak istedi.

“Beysân halkı ve etrafındakiler, onu kendileri için gönderilmiş bir kişi olarak görür ve ona çok güvenirdiler. Bundan dolayı kaçmadılar ve El-Âdil yola çıktığı zaman Frenkler onlara saldırdı, onların hepsini kılıçtan geçirdi. Müslümanların mallarını ve hayvanlarını aldılar. Beysân ile Bânyâs arasındaki her şeye saldırdılar. Geçtikleri köylerde her şeyi dağıttılar. Hasefîn ve Sevâd şehirlerinden Hasefîn ve Kurâ'ya saldırdılar. Frenkler Bânyâs'a indiler ve orada 3 gün kaldılar. Sonra esirler ve hayvanlarla birlikte Akkâ çayırlığına döndüler. Onların hepsini kestiler, öldürdüler.

Bu olaylar gerçekleştiğinde, El-Âdil Mercî's-Suffer'e doğru gitmekteydi. Yolda sırtında bir şeyler taşıyan bir adam gördü. Bazen istirahat ediyor bazen de acele acele yürüyordu ve ona şöyle söyledi: “Ey Şeyh acele etme, kendi canına acı.” Adam onu tanıdı ve şöyle cevap verdi: “Ey Müslümanların sultanı, sen acele etme, biz seni memleketimize doğru gelirken gördüğümüz için yerimizden ayrılmadık. Sen ise bizi düşmanlara terk edip gittin, biz acele etmezsek kim acele edecek?” (El-Melik El-Âdil'in gözlerinden yaş aktı, onu yanına aldı ve

²² Steven Runciman, **A History of the Crusades**, Cambridge at the University Pres 1951 (**Türkçeye Çev.:** Fikret İşıltan, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Cilt: III, TTK. Yay., Ankara 1998, s. 52.).

²³ S. Runciman, a.g.e, s. 101.

ona 300 dinar vererek Dımaşk'a götürdü.) El-Âdil, Mürçi's-suffer'e yaklaştığı zaman bir kıt'a askerle birlikte oğlu El-Mua'zzam'ı Frenkleri Mukaddes evden uzaklaştırması için Nablus'a gönderdi.)"²⁴

Selahaddîn Eyyûbî'nin vefatından sonra ülkenin idaresini eline geçiren El-Melikü'l-Âdil, Selahaddîn döneminde olduğu gibi ülkeyi kendi çocukları arasında paylaştırmış ve Eyyübilerde var olan feodal yapıyı devam ettirmiştir.²⁵ Oğlu El-Kâmil'i naibi olarak Mısır'a, El-Muazzâm'ı Şam'a, El-Eşref'i El-Cezire'ye ve oğlunun oğlu El-Mesu'd'u Yemen'e tayin etti.²⁶ Uzun ve mutlu bir hayat geçiren El-Âdil, Nuriyye ve Selahiyye devletinden sonra raiyeti tarafından en fazla sevilen kişi olmuştur. 17 çocuğa sahiptir.²⁷ El-Kâmil, El-Muazzam, El-Eşref, El-Sâlih, El-Evhad ve Meyyâfârikîn sahibi Şehabüddîn Gâzî onun çocuklarından bazılarıdır.

El-Âdil imar faaliyetlerine önem vermiş, ilim adamlarını korumuştur. H. 609 senesinde Tur dağı üzerinde bir kale yaptırmış, haçlı saldırıları sırasında kalenin harap olması üzerine her şehirden ustalar getirterek kaleyi onartmıştır. Kale onarımı ve taş naklinde bütün askerler, emirler ve 500 güvenilir işçi çalıştırılmış ve kendisi de bina tamamlanıncaya kadar burada kalmıştır. Tûr kalesinin onarımını Kemâleddîn b. El-Nebiye El-Mısıriyye Kasidesi'nde anlatmıştır.²⁸ İbn Kesir onun imâr faaliyetleri ile ilgili olarak; "H. 612 senesinde el-Melikü'l-Âdil, Dımaşk'ta büyük El-Âdiliyye Mederesesi'nin inşâsına başladı.²⁹ El-Melikü'l-Âdil Ebû Bekir b. Eyyüb 7 Cemaziyelâhir Cuma günü Âlikîn³⁰ köyünde vefat ettiğinde önce El-Mansûr kalesine defnedildi ve bir müddet sonra El-Âdiliyye Medresesi tamamlanınca oraya nakledildiğini anlatır.

El-Âdil vefat ettiğinde çocuklarının her biri babalarının taksim ettiği ve kendilerine verdiği şehirlere hâkim olmuş ve buralarda yönetimlerini sürdürmüşlerdir. İbn Vâsıl ve İbnü'l-Esîr'in anlatımlarına göre her hükümdar vefatından sonra çocuklar arasında adet hâline gelen anlaşmazlıklar ve ihtilaflar,

²⁴ İbn Vâsıl, **Müferricu'l Kurub fi Ahbar-ı Beni Eyyüb, Neş.:** Cemalüddîn Eş-Şeyyâl, Cilt: III, Kahire 1960, s. 215-216.

²⁵ A. N. Poliak, The Ayyubid Feodalism, **JRAS**, 1939, s. 428-432.

²⁶ En-Nuaymî, **Ed-Darisü fi Tarihi'l-Medâris**, Cilt: 2, s. 359-360; Sıbt İbn Cevzî, age, s. 597; Ramazan Şeşen, agm, s. 59.

²⁷ İbn Vâsıl, El-Âdil'in 15 erkek ve 1 kız olmak üzere 16 çocuğundan bahseder. (**Bkz.:** İbn Vâsıl, age, III, s. 273.)

²⁸ Kaside için **bkz.:** İbn Vâsıl, III, s. 216.

²⁹ Dımaşk'ta bulunan bu medrese ilk olarak Nureddîn Mahmûd b. Zengî tarafından yaptırılmaya başlandı. O öldüğü zaman henüz tamamlanmamıştır. Daha sonra El-Âdil zamanında yapımına devam edildi. El-Âdil de bu cami bitmeden vefat etti. Cami El-Melikü'l Muazzam tarafından tamamlandı. El-Âdil'in mezarı vefat ettiği Dımaşk yakınlarındaki Âlikîn'de bir kaleye defnedilmişti. Medresenin tamamlanmasının ardından buraya nakledildi. Medresede Şam'da kâdiyü'l kûdât görevinde bulunan önemli alimler tarafından ders verilmiştir. (**Bkz.:** Nuaymî, age, s. 359; İbn Şeddâd, **el-alâkû'l-Hatîre**, s. 240-241.)

³⁰ Havran'da bir köy.

El-Âdil'in çocukları arasında yaşanmamıştır. Aynen tek kişi imiş gibi aralarında büyük bir ittifak oluşturmuşlar ve her türlü zorlukta bir araya gelmesini ve yardımlaşmasını bilmişlerdir. Bundan dolayı hükümlerini süresince düzenli bir yönetim sergilenmişti ve bu yönetimi ve hükümdarlığı babalarından öğrenmişlerdi.³¹

Selahaddîn Eyyübî'den sonra saltanatı devralan çocukları iyi yetiştirilmiş, ilim sahibi kişilerdi. Fakat devlet yönetimi konusunda tecrübeye sahip değillerdi. Çocuklarının en büyüğü olan melik Efdâl, Selahaddîn zamanında en önemli merkezlerden olan Dımaşk naipliğine getirilmiş ve sürekli babasının yanında bulunmuştur. Selahaddin'in en büyük oğlu olması nedeniyle eğitime özel bir önem verilmiş; İskenderiye, Kahire ve Suriye'de imam Ez-Zuhrî, İbnü'l-Berrî ve Ali es-Sülemî gibi dönemin değerli âlimlerinden dersler almıştır.³² Ömrünün son günlerini kitap istinsah etmekle geçirmiştir. İbnü'l-Esîr onun yazılarını görmüş ve beğenmiştir.³³ Selahaddîn kendisinden sonra büyük oğlu melik Efdâl'in sultan olmasını istemiş ve yanındakilere bunu söylemiştir.³⁴ Dönemin kaynakları Melik Efdâl'in insanî vasıflarının üstün düzeyde olduğu fakat devlet yönetiminde aynı vasıflara sahip olmadığı yönünde hemfikirdir.³⁵ Devlet'in ileri gelenleri melik Efdâl'in elinde bulunan Dımaşk'ta idi ve ona çeşitli konularda hizmet sunuyorlardı.³⁶ Fakat El-Efdâl'in devlet yönetiminde tecrübesizliği ve veziri Ziyâüddîn İbnü'l-Esîr'in etkisiyle babasının arkadaşları olan ve devlet idaresinde önemli rol oynayan şahısları zamanla kendisinden uzaklaştırmış ve sonuçta bu kişiler Mısır'da bulunan kardeşi El-Âziz'in yanında yer almışlardı. El-Efdâl, aynı zamanda askerî güçleri de elinde tutamamış, Selâhiye ve Esiye'yi idare eden önemli emirler de ondan uzaklaşarak gücünü azaltmışlardı. El-Efdâl, Dımaşk'ta kalan İmâdüddîn Kâtip El-İsfahânî'nin uyarılarını dikkate almayarak davranışlarını devam ettirmişti.³⁷

El-Efdâl halkı tarafından son derece sevilen, gayet iyi ve mükemmel hükümdarlardan birisi olmuştur. Hayır sever, adil, fazilet sahibi, yumuşak huylu cömert bir kişi olup hiç kimseyi işlediği bir suçtan dolayı cezalandırmamıştır. Affetmeyi seven ve kendisinden istenileni yapma konusunda aceleci davranan bir

³¹ İbn Vâsıl Eyyübî ailesinin tarihçisi olmasından dolayı böyle söylemiştir. Gerçekte El-Âdil'in çocukları arasında Haçlılarla mücadele sırasında bir birliklik olmuş fakat, kardeşler arasında taht mücadeleleri ve savaşlar da yaşanmıştır.

³² İbn Hallikan, *El-Vefeyat*, III, s. 419.

³³ İbnü'l-Esîr, XII, s. 388.

³⁴ İbnü'l-Esîr, XII, 89; İbn Kesir, XIII, 70.

³⁵ İbnü'n-Nazif, *Tarihu'l-Mansurî*, (Neşr.: Ebu'l-İyd Dudu), Cezayir 1981, s. 111; Ebu'l-Ferec, II, 518.

³⁶ İbn Vâsıl, III, s. 11-13.

³⁷ İbn Vâsıl, III, s. 12; F. J. Dahlmans, *Al-Malik Al-Adil Agypten und der Vordere Orient in den Jahren 588/1193 bis 615/1218*, Grevenbrück 1975, s. 47.

kişi olması yanı sıra, iyi bir üslûba sahip, güzel yazı yazan iyi bir hattat olmuştur. Sultan öldüğü zaman (Allah Rahmet Eylesin! El-Melik El-Efdâl El-İmâm El-Nâsîrî'd-dînillah emîrî'l-mû'minîn'e şu mektubu yazdı:³⁸

“Kul bu halka hizmeti ilan etti ve meşru bir vekâletle ona başladı. Onun kalbi temiz ve zengin, eli dua ile niyazda bulunmak için gökyüzüne açıktır. Dili şükreder, kalbi korku ve sevgi arasında korku ve rica üzeredir. Utanma sahibidir. O yeryüzünde onu isteyenler tarafından kabul gördü, sakindir ve yaptığı hizmetlerle kendine yakın olanların (diğer saltanat adaylarının) önüne geçti. Biriktirdiklerini bu zamanlar için kullandı. İslâmî ilimlerle kendisini kuşatmış, mübarek, dürüst, hayatı boyunca ve ölünceye kadar şirkten uzak duran, cihâd görevini yerine getirirken fedakârlıkta atalarına bağlı kalan babası gibi müstenimdir.”³⁹

İbnü'l Esîr tarafından da onun üslûbu methedilir ve onun Dımaşk elinden alındığı zaman arkadaşlarından birine yazdığı mektubun bazı bölümleri nakledilir. Mektup şöyledir; “Dımaşk'taki arkadaşlarımıza gelince, onların hiçbirisinin akıbeti hakkında bir bilgim yoktur. Bunun sebebine gelince: Sorup soruşturduğum her dost, zillet içinde veya vatandaki viraneler altında kaybolup gitmiş, hâlini hatırını sorduğum her dost ve düşman için de hiç de hoş gitmeyecek şeyler işittim. İşte bundan dolayı onları sorup soruşturmayı bıraktım.” Buda cömertliğin ve dost hakkında soru sormayı bırakmak için söylenecek en güzel özüdür.⁴⁰

El-Efdâl'in kardeşi olan ve saltanatta hak iddia eden El-Melikü'l Âziz ise; El-Efdâl'e göre daha tecrübeli, babasının arkadaşlarına, devleti idare eden güçlü emirlere ve askerlere saygılı ve onların görüşünde hareket etmesini bilen bir sultan olmuştur. Bundan dolayı, El-Efdâl'in uzaklaştırdığı pek çok âlim ve devlet adamı El-Âziz'in yanında yer almışlardır. El-Âziz Dımaşk'ı ele geçirdiği zaman şehirde adalet yayılmış, zulüm ortadan kalkmıştı. İnsanlar onun cömertliğine ve adaletine güvenmişlerdir. Gayet güzel yüzlü, cömert ve adildi. Halkı onun dostu olmuş ve ona ihsanda bulunmuştur. Amcası El-Âdil ve kardeşi El-Efdâl ona saldırıp Bilbis'i kuşattıkları zaman halkı kendi malını El-Âziz'e verip paraya ihtiyaç duyduğu bu zamanda onun sıkıntısını gidermişti. Onu çok severlerdi. Ölümünden dolayı çok üzüldüler.⁴¹

Bu konuda şöyle anlatılır; Onun El-Kâdî El-Fâzıl'dan borç alması söylenmişti. Onun malı çoktu ve muhtaç değildi. El-Âziz, El-Kâdî El-Fâzıl'a bunu söylemeye çekindi. Ona bir elçi göndererek yardıma çağırdı. O geldiğinde El-Âziz vezirlik makamındaki yol üzerinde bekliyordu. El-Kâdî El-Fâzıl'ı gördüğü zaman onu

³⁸ **Bkz.:** İbn Vâsıl, III, s. 5-6; Bu mektup Ebû Şâme tarafından el-İ'mâd'dan nakledilmiştir. (Ebû Şâme, **El-Ravzateyn**, Cilt: 2, s. 225).

³⁹ Müstenim; (Nevm'den) Uyumadığı hâlde uyur gibi görünen.

⁴⁰ İbnü'l-Esîr, XII, s. 389.

⁴¹ İbn Vâsıl, III, s. 74-75.

iyi karşıladı, onun malından konuşmaya utandı ve evine girdi. Emirler El-Âziz'i çağırarak onun El-Kâdî El-Fâzıl'dan yardım istemesi için desteklediler. Şöyle söyledi: "Emirler beni sıkıştırdığında ve benim malım olmadığı zaman senin malınla ve görüşlerinle işlerimizi düzeltmen güzel olur."

El-Kâdî El-Fâzıl şöyle cevap verdi: "Bunların hepsi senin nimetindir. Ne zaman mala ihtiyacın olursa o senindir" diyerek sahip olduğu malları El-Âziz'e verdi. O da bu malları ihtiyaç sahiplerine ve emirlere dağıtarak memleketi rahatlattı. El-Âziz, 27 Muharrem 595'te vefat etti. Onun meliklik süresi 6 senedir. Öldüğü zaman 27 yaşındaydı.⁴²

Selahaddîn Eyyûbî'nin ve kardeşi El-Melikü'l Âdil'in çocukları atalarından aldıkları mirası devam ettirmek için uğraşmışlardı. Bir taraftan devletin sınırlarını korumak ve İslâm devletinin şanını yüceltmek için haçlılarla mücadele etmiş diğer taraftan taht kavgaları nedeni ile birbirleri ile mücadele etmişlerdi. Eyyûbî sultanlarının hemen hepsi iyi eğitim almış, âlimleri korumuş aynı zamanda kendileri ilimle uğraşmış ve çeşitli eserler meydana getirmişlerdir. Sünnî âlimlerin yanlarından ve meclislerinden ayrılmamış, özellikle Sünnî akidenin teşvik ettiği hadis, tefsir ve fıkıh ilmine alaka göstermişlerdir. El-Melikü'l-Muazzam İsâ b. El-Melikü'l-Âdil âlim seviyesinde bir kişiydi. Fıkıh ilminin yanı sıra nahiv ilmiyle uğraşmış ve uzmanlaşmıştı.⁴³ Âlimlere gösterdiği hürmetten dolayı dünyanın dört bir yanında bulunan âlimler Dımaşk'a gelmiş, El-Muazzâm bu âlimlerin meclisinde bulunarak ve onları gözetmiştir. Onun her Cuma günü babasının türbesine gittiği, orada biraz oturduktan sonra amcası Selahaddîn'in türbesine giderek Cuma namazını burada kıldığı anlatılır. Vefat etmeden önce beyaz bir bez ile kefenlenmesini ve kefeninin yanında kesinlikle altın ihtiva eden her hangi bir şeyin olmamasını ve mezarının çok sade yapılmasını vasiyet etmiştir.⁴⁴ Cesareti ile tanınan El-Muazzâm, büyük kahramanlık gösterdiği Dimyat savaşından sonra şöyle söylemiştir: "Dimyat Savaşı'nı kendim için bir dayanak olarak saklıyorum. Umarım ki Rabbim beni bu savaş nedeniyle bağışlar ve bana merhamet eder." Bu sözleri ile dünyada yapılan faydalı ve güzel işlerin öldükten sonra bize tekrar güzellikler olarak döneceğine inandığını göstermiştir.

⁴² El-Âziz öldüğü zaman El-Âdil Mardin kuşatmasındaydı. El-Fâzıl'dan ona bir taziye mektubu geldi. Bu baş sağlığı mektubunda şunlar yazılıydı: "...Cenâb-ı Allah Melik Âziz'in ölümünü mukadder kıldığına göre onun hayatı zorlaşmış ve bulanmıştı. Sıkıntılı idi ve durumu belirsizdi. Eceli gelince de büyük bir musibetle karşılaşıldı. Onun ölümü elem verici ve istenilmeyen bir durum oldu. Yüzünün güzellikleri kayboldu. O güzel yüzünde toprak izleri görüldü. Feyyum'a döndükten sonra iki hafta hasta yattı. Muharrem 21. gecesi saat 7.00'de kalp ve beden hastalığından vefat etti..."(Bkz.: İbn Kesir, XIII, s. 93.)

⁴³ İbn Vâsıl, IV, s. 286.

⁴⁴ İbnü'l-Esîr, XII, s. 435; İbn Kesir, **El-Bidâye ve'n-Nihâye**, (Terc.: Mehmet Keskin), XIII, İstanbul 1995, s. 248.

El-Âdil'in diğer oğlu El-Melikü'l Eşref'te hadis âlimlerine özel bir alaka göstermiş ve onların meclislerinde bulunmuştur. Sıbt'ın anlattığına göre; **Kur'an** okumada büyük şöhret kazanan Zeradü'd-Dımeşkî Melik Eşref'in meclisinde bulunmuştu. El-Eşref kendisine içki ikramında bulunur, Zeradü'd-Dımeşkî önce reddeder fakat daha sonra onun ısrarına dayanamayarak içkiyi kabul eder. Bunun üzerine El-Eşref sinirlenerek "Allah'ın bu kadar emrini ve 114 suresini ezberlediğin hâlde nasıl olurda böyle bir şey yaparsın? Şayet bana mülküm ile **Kur'an** arasında bir tercih yapmam teklif edilse ben ikincisini tercih ederdim." demiştir. Bu olaydan sonra El-Eşref'in bu âlime olan alakası azaldığından Zeradü'd-Dımeşkî Ahlat'tan Dımaşk'a dönmüştür.⁴⁵

El-Melikü'l Eşref tarafından Eşrefiye darülhadisi, Tevbe camii ve Cerrah camii, Kasb camii ve Dârüssaade camii'ni yaptırılmıştır.⁴⁶ Melikü'l Eşref Musa çok iffetli, idaresi çok güzel, kalbi temiz bir kişi olmuş, kendi kadınlarından ve cariyelerinden başka kimseye bakmamıştır. Sıbt⁴⁷ onun kendisine şunları anlattığını nakleder: "Bir gün Ahlat'ta sarayın balkonunda otururken hizmetçi içeri girdi ve 'kapıda içeri girmek isteyen bir kadın var.' dedi. İzin verildi, kadın içeri girdi. Çok güzel bir yüzü vardı. O kadar güzel bir kadın görmemiştim. Sonra onun benden önceki Ahlat melikinın kızı olduğunu anladım. Kadın köyünün istila edildiğini ve barınacak kiralık bir eve ihtiyacı olduğunu, geçimini kadınlara nakış işleyerek sağladığını söyledi. Bunun üzerine, el konulan köyünün iade edileceğini ve barınacak bir evinde kendisine verileceğini söyledim. İçeri girdiğinde kendisi için ayağa kalktım. Önümde oturttum, yüzü açıldığından yüzünü örtmesini emrettim. Yanında yaşlı bir kadın vardı. İş görölünce 'Hadi yüce Allah'ın adıyla kalk git.' dedim. Yanındaki yaşlı kadın, 'Ey hükümdar! Bu kadın bu gece sana hizmet etme şansına ermek için buraya geldi.' deyince ben, 'Allah'a sığınırım; böyle bir şey asla olamaz.' dedim. Ve o anda kendi kızımın da böyle bir duruma düşebileceği zihnimden geçti. Kadın kalktı, Ermenice, 'Sen nasıl beni muhafaza ettinse, Allah'ta seni öyle muhafaza etsin.' diyerek dua etti. Kendisine "Her ne ihtiyacın olursa bana bildir. İhtiyacını karşılarım." dedim. Bana dua ederek yanımdan çıkıp gitti. Nefsim bana, 'Helal dairesinde haramdan kurtuluş vardır. Bu kadınla evlen' dedi. Ben de, 'Hayır vallahi bu asla olmaz. Hani nerede kaldı haya, nerede kaldı âlicenaplık, nerede kaldı mürüvvet?!' dedim."⁴⁸ Bu olay onun her ne kadar içkiye düşkünlüğü olsa da manevi değerlere bağlılığını, hayâ ve iffet sahibi olduğunu göstermektedir.

⁴⁵ Önder Kaya, *Selahaddîn Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyübîler*, İstanbul 2007, s. 258.

⁴⁶ İbn Kesir, XIII, s. 285.

⁴⁷ Melik Eşref'in değer verdiği âlimlerden olan Sıbt b. Cevzî, *Miratü'z-Zeman* isimli tarih kitabının sahibidir. Melik Eşref Sıbt'ın Emeviye Camii'nde verdiği vaazlara bizzat katılırdı. Bu âlimin çıkmış olduğu seyahatlerden sonra Dımaşk'a dönmesi esnasında zaman zaman onu karşılamaya çıkardı. (Önder Kaya, age, s. 259.)

⁴⁸ İbn Kesir, XIII, s. 286.

El-Âdil'in diğ er ođ lu olan El-Melik El-Kâmil'de diğ er melikler gibi âlimleri sever ve onlara zor sorular sorardı. Sahih-i Müslim'e dair güzel sözleri vardır. Zeki, heybetli, güçlü, kuvvetli ve adaletli bir kişiydi. Mısır'a hâkim olduğu yıllarda adalet ve güvenlik sağlamıştır. Onun korkusundan kimse kimseye zulmetmemiş. Amid'de bir çiftçinin bir miktar arpasını gasb eden askerleri idam ettirmiştir. Haçlılara karşı mücadelede büyük başarılar elde etmiş Dimyat'ı tekrar Müslümanlara kazandırmak için 4 sene Haçlılara karşı direnmiş ve nihayet zafer elde etmiştir. Diğ er meliklerde olduğu gibi El-Kâmil de şiir söylemede yetenek sahibiydi.⁴⁹ Dimyat'ın kurtarılışı sırasında kardeşi El-Eşref'i yanına şiirle çağırmıştır. Bu şiir şöyledir:

“Ey yardımcım! Eğer gerçekten yardımcım isen hiçbir kayda bağ li olmaksızın ve durmaksızın yola koyul.

Menzilleri ve diyarları dü rüp katla, hiç mola verme,

Sadece melik Eşref'in kapısında mola ver.

Onun elini ö p, var olasin.

Benim adıma ona letafetle ve şefkatle de ki:

Ö z kardeşin yakında ö lecek,

Keskin kılıçlarla mızraklar arasında onu göreceksin.

Ya da gecikir ona yardım edemezsen,

Ancak kıyamette mahşer meydanında onunla buluşursun!”

Eyyübî Sultanları ve hanedan üyelerinde ortak olan meziyetler; onların Sünnî akideye ve âlimlere olan bağ lılıkları, adaletli davranarak halkı rahat ettirmek konusunda gösterdikleri gayretleri, haçlılara karşı mücadelede hiç bitmek tükenmek bilmeyen azim ve gayretleri, yaşantılarındaki sadelik, alçakgönüllü ve mütevazı davranışlar, iyilik ve hayırseverlikte yarış, dârü'l-hadis, camii ve medrese yapımında birbirleriyle yarışır olmalarıdır. Bütün bu güzel meziyetlerin yanı sıra şiir, edebiyat, fıkıh, hadis ve tefsir ilminde kendilerini yetiştirmeleri, halkı âlimlerin vaazlarıyla aydınlatmaları ve bu meclislerde bizzat bulunarak âlimlere şevk ve cesaret vermeleri onların herkes tarafından sevilip sayılmalarını ve uzun bir süre devletlerini devam ettirmelerini sağlamıştır.

Eyyübî Sultanlarının adaletli ve hoşgörülü yaklaşımları nedeni ile pek çok şehir savaş yapılmadan kendilerine teslim edilmiş⁵⁰ veya şehri teslim etmek için elçiler

⁴⁹ El-Melikü'l Emced, El-Melik El-Muzaffer Takiyyüddin Ömer, Hama sahibi El-Melik El-Mansûr b. El Melikü'l- Muzaffer'e ait divan şiirleri mevcuttur. (Bkz.: İbn Vâsıl, IV, s. 286; İbn Hallikân, **El-efeyat**, I, s. 150.)

⁵⁰ El-Âdil Mardin'i kuşattı, kaledekilerle savaşa girdi. Şehrin hakimi Hüsameddin Yavlak Arslan b. İlgâzi b. Alpı b. Temürtaş b. İlgâzi idi. Bunların hepsi Mardin hakimi olmuştu. Hüsameddin küçük olduğu için şehri ve devleti babasının memlûkü en-Nizâm Yarankuş idare ediyordu. Hüsameddin'in onun yanında hiç sözü geçmezdi. El-Âdil şehri muhasara ederken halktan biri onunla gizlice anlaşarak şehrin varoşlarını El-Âdil'e teslim etti. (Bkz.: İbn Vâsıl, III, s. 80; İbnü'l-Esîr, XII, s. 123.)

gönderilmiştir. Doğulu kaynaklar tarafından üstün meziyetlerinin anlatılmasının yanı sıra haçlı seferleri nedeniyle irtibatla oldukları Batılılar tarafından da övgü ile anlatılmıştır. Batılı tarihçiler tarafından pek çok Eyyübî Sultanı'nın biyografisi çalışılmıştır.⁵¹ Eyyübî Sultanları örnek şahsiyetleri sayesinde Müslümanların koruyuculuğunu ve Abbasi Hilafeti'nin devamlılığını sağlamışlardır.

⁵¹ F. J. Dahlmanns, **Al-Malik Al-Adil Agypten und der Vordere Orient in den Jahren 588/1193 bis 615/1218**, Grevenbrück 1975; Jirjis ibn al – Amid Makin – Anne Marie, **Chronique des Ayyubides (602/1205- 658/1259)**, Paris 1994; Richard Stephen Humphreys, **The Ayyubids of Damascus (589/1193-658/1260)**, Michigan 1969; J. L. La. Monte, **Takiad-Din Prince of Hama**, *Muslim World* 1941; H. L. Gottschalk, **Al-Melik Al-Kâmil von Egypten und seine Zeit**, Weisbaden 1958; Angelica Hartmann, “Al-Melik Al-Mansur (gest. 617/1220) ein Ayyubidischer Regent und Geschichtschreiber”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, 1986.